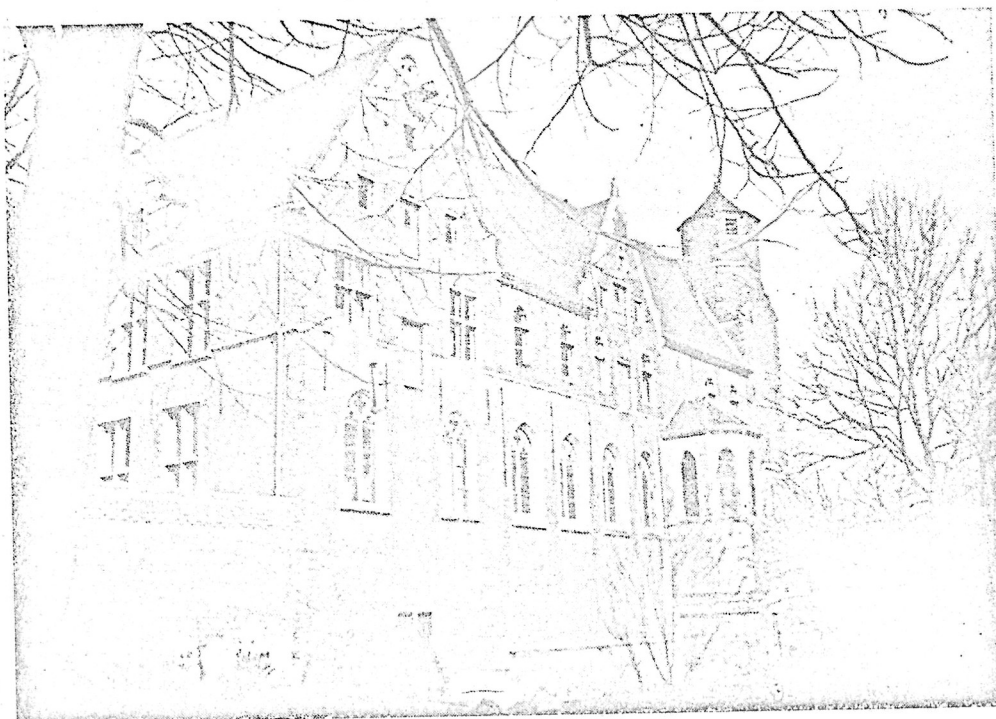

De oude Karthuizerij te Leuven

ONGEVEER iedere toerist, die de Franse Alpen intrekt, heeft tussen Chambéry en Grenoble « La grande Chartreuse » op zijn reisroute staan. Het is inderdaad een heerlijke tocht, dwars door een nog niet afschrikkend hoog alpenmassief, dat de verrukte bezoeker de meest fantastische panorama's en vergezichten biedt. Een wondere symfonie van tientallen ten hemel wenkende bergtoppen en groenende dalen, met talloze kronkelende wegen en paadjes, waarlangs de rustieke bergdorpjes liggen te dromen. « La grande Chartreuse » de vermaarde bakermat van de Karthuizer Orde, ligt op zowat een duizend meter hoogte. Hier was het dat de heilige Bruno von Hartefaust, welke omstreeks 1030 te Keulen moet geboren zijn, in het jaar 1084 de beschouwende of contemplatieve orde der Karthuizers stichtte midden in de woestenij der wild woeste Franse Alpen, ver van de wereld, in de volledige afzondering en eenzaamheid. De Karthuizer is de westerse vorm van de lavra of laura, de oosterse kluisgroep: waar eveneens elke monnik eenzaat is, doch juist zoals de Karthuizer: in een zeker gemeenschapverband en onder leiding van een overste. Beide elementen: de individuele afzondering en de gemeenschapsorganisatie, liggen uitgedrukt in het karakteristieke grondplan van alle karthuizen of karthuizerijen: afzonderlijke door ommuurde tuin-

tjes gescheiden kluizen — hermitages — gelegen aan een uitgestrekt, alle kluizen met elkaar en met de communiteitslokalen verbindend kloosterpand. Vanuit « La grande Chartreuse » verspreidde de Karthuizer Orde zich snel over de andere Westeuropese landen, doch het duurde tot in de veertiende eeuw, het begin der grote bloeiperiode der Karthuizer Orde dat zij zich in de zuidelijke Nederlanden vestigde; nl. te Herne bij Edingen in 1314; te Brugge in 1318; te Kiel bij Antwerpen in 1323; te Zeelhem of Zelem bij Diest en te Gent in 1328; te Luik in 1357; in de vijftiende eeuw te Lier, Scheut bij Brussel en Leuven (1490-1491). Al deze Karthuizerijen werden door een dekreet van Jozef II, bijgenaamd « de kotser », die geen — louter — beschouwende orden in het land toeliet, op 25 april 1783 afgeschaft. Een oude muur of poort, enige kluizen, een park of een naam aan een straat of wijk, is bijna alles wat de Karthuizer Orde in ons land heeft achtergelaten, met uitzondering van de Karthuizerij van Leuven die tamelijk goed is bewaard gebleven en die aan de bezoekers een tamelijk goed beeld geeft van wat een Karthuizerklooster was.

In het zuid-westelijk gedeelte van de stad Leuven, in de driehoek begrensd door de Bankstraat, de Heilige Geeststraat en de Tervuurse Vest, vlak bij de Tervuurse Poort, rijst een oud

In de driehoek begrensd door de Bankstraat, de Heilige Geeststraat en de Tervuurse Vest te Leuven rijst een oud-schilderachtig gebouw op: de oude Karthuizerij.

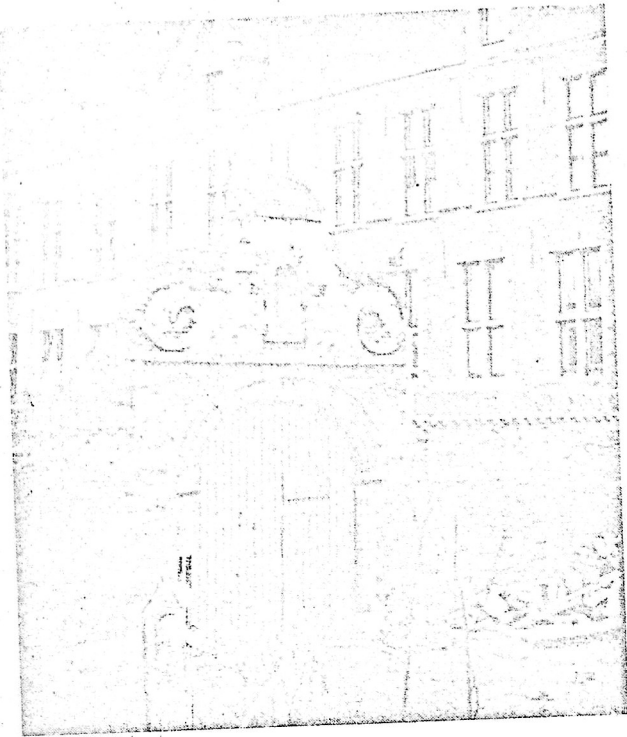
Een der gestaureerde
gevels,
zichtbaar op
de Tervuurse Vest.

en schilderachtig gebouw op. 't Is tamelijk hoog gelegen. Met zijn roodstenen gevels en zijn rood pannendak, domineert het indrukwekkend de hertogelijke stede. Met zijn ietwat bouwvallig, stomp en veelhoekig torentje op de noorderflank, lijkt het wel een oude burcht. Aan die zijde van het gebouw zijn nog goed de sporen zichtbaar van een thans gesloopte gothieke kerk. Dat oude en door de Leuvenaars niet genoeg bekend gebouw — van uit vele punten der stad zichtbaar — is de oude Karthuizerij. Weleens « Tacet » of de « Plaats van het stilzwijgen » geheten, wegens de geest van ingetogenheid, van afzondering en eenzaamheid die er bij de monniken of kluizenars heerste. Heden nog krijgt men die indruk, die stemming van stilte, van stilzwijgen en teruggetrokkenheid... wanneer men eenmaal één der monumentale en schilderachtige — onechte later toegevoegd — poorten die naar het nabijgelegen park toegang verlenen, is onder door gegaan.

Hier staat men op de « Sint Franciscusweg ». Tussen de twee toegangspoorten, nog niet zo heel lang gebouwd op de weg die de Bankstraat met de Tervuurse Vest verbindt, staat een mooi bronzen monument. Het stelt Sint Franciscus van Assisië voor in aanbidding en naast hem een onschuldig lam dat ook de houding van de geknielde heilige aanneemt. Het is geen meesterwerk van een Pools beeldhouwer en schilder, behorende tot de Belgische Capucijnen, de geestelijke zonen van Franciscus Bernardonne, die omstreeks 1183 te Assisië uit een rijke koopmansfamilie geboren werd.

Franciscus Bernardonne sleet zijn jeugd in feestpartijen en ridderavonturen tot op de dag dat hij in 1209, door Gods genade getroffen aan alles vaarwel zegde ter liefde van de gekruiste Jezus. God riep hem immers om als het ware een evenbeeld te worden van Kristus : het Evangelie in al zijn verhevenheid weerom levendig onder de mensen brengen en een geestelijke hernieuwing in de kerk verwekken. Franciscus' voorbeeld vond begeesterende navolgers. Vele vrome mannen slooten zich bij hem aan. Zoals Franciscus leefden zij in grotten en hutten, brachten hun dagen door in boete, gebed en dienstbetoon. Zij wilden niets bezitten, noch individueel, noch in gemeenschap. Barrevoets en in de ruwe pij met een koord om de lenden gebonden, bedelden zij hun dagelijks brood en doorkruisten steden en dorpen allen aanzettend tot boete en vrede. Franciscus wou dat zijn volgelingen vooral de laatste plaats zouden innemen en onder elkaar zich zouden gedragen als broeders. Daarom noemde hij hen Minderbroeders. Hij schonk hun een regel en Paus Honorius III bekrachtigde hem. In de loop der tijden splitsten de Minderbroeders zich in verschillende vertakkingen. Aan sommigen stonden de Pausen het gemeenschappelijk bezit toe, doch de meesten echter bleven onverminderd getrouw aan Franciscus' armoede-ideaal. Dit was tevens zo rijk aan inhoud dat het nog ruimte liet voor verscheidenheid. Zo vormde zich in het begin der zestiende eeuw een nieuwe kern van mannen die het primitief armoedig boetvaardig en apostolisch leven van Franciscus en zijn eerste volge-

*Deze poort die dagtekent van 1728
is de enige bewaarde poort der Karthuizerij.
Zij diende als model voor de poorten op
de Sint-Franciscusweg.*

lingen strenger wilden navolgen om aldus zijn geest volmaakt na te leven. Zij werden Capucijnen geheten naar de lange kap die hen van de andere Minderbroeders onderscheidt. Spoedig nam deze nieuwe groep die in 1528 reeds door Paus Clemens VII werd goedgekeurd een grote uitbreiding en in 1585 vestigden zij zich ook in ons land nl. te Antwerpen. Vandaar uit verspreidden zij zich over gans de zuiderlijke en noorderlijke Nederlanden.

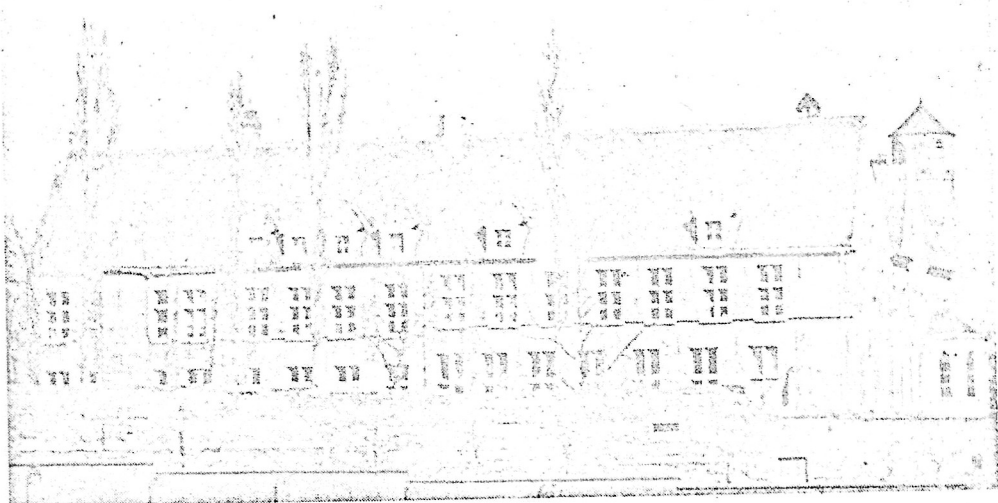
In de loop van het jaar 1591 kwamen de Capucijnen zich ook te Leuven vestigen waar ze voorlopig een huis betrokken in de Halvestraat nabij de Leibeek. Doch weldra bleek aan de kloosterlingen dat het ogenblik, om te Leuven een stichting aan te vangen, niet gunstig gekozen was en zij verlieten de stad. Een voorname ingezetene der plaats, Jacobus de Bay, voorzitter van het Savooy College, riep de Capucijnen terug en schonk hun een aanzienlijk terrein in de nabijheid van de Voer, nu nog Capucijnen Voer geheten. Na enige jaren na de terugkomst der Capucijnen werd het eerste kloosterke gesticht in 1595. Gelijk elders werden dan ook hier de kloosterlingen door de Franse Omwenteling uit hun woonst verdreven in het jaar 1796 doch het verbeurd verklaren der kloostergebouwen liep echter niet zo gemakkelijk van stapel, daar de familie de Bay heftig verzet er tegen aantekende. Nochtans tegen alle goddelijk en menselijk recht in, werd in 1801 alles verkocht. Op de plaats van het klooster bouwde later het stadsbestuur de huidige Kruidtuin. Het zou zo duren tot in 1898 eer de Capucijnen terug-

keerden en zich voorlopig vestigden in de Halvestraat, alwaar driehonderd jaar vroeger de eerste Capucijnen woonden. Wat later vestigden zij zich in de Schapenstraat. In 1917 kochten de Capucijnen de oude Karthuizerij aan. Dit merkwaardig geschiedkundig gebouw was helemaal vervallen en onbewoonbaar. Onder toezicht en met goedkeuring der Commissie van Monumenten werd deze Karthuizerij door de Capucijnen grotendeels hersteld en als klooster ingericht. Dit verklaart de aanwezigheid van het bronzen standbeeld van Sint Franciscus van Assisië in het midden van de zogenaamde Sint Franciscusweg.

De Poolse beeldhouwer-schilder, met name pater Ephrem Maria-Klawitter van Keynia, auteur van het bronzen Franciscusbeeld is geen onbekende in België. Hij werkte ondermeer voor Kardinaal Mercier; maakte van hem portretten en bovendien zijn praalgraf in de Sint Romboutskathedraal te Mechelen, ook dezes beeld in de ingang van het filosofisch instituut « Leo XIII » in de Tiensestraat te Leuven.

De Sint Franciscusweg splitst de oude karthuizerij in twee grote delen. Het ene oostwaarts, en dus naar de « Capucijnen Voer » toe, behelst de centrale of gemeentelijke gebouwen van de Karthuizerij samen met de gesloopte kerk. Het is het gedeelte dat sinds 1921 als Capucijnenklooster dienst doet. Het andere deel strekt zich westwaarts uit, dus in de richting van de « Tervuurse Poort ». Wij vinden er thans het heerlijke vierkante park met zijn menigvuldige sierbomen en sierplanten; met zijn kunstige en schilderachtige grot van Onze Lieve Vrouw van Lourdes, met zijn stijlvolle kruisweg in witte Franse steen, zijn artistieke Calvarieberg en, op de middenplaats het indrukwekkend beeldhouwd Heilig Hart. De muren die heden nog het park omringen dagtekenen van 1503, dit is ongeveer van de tijd toen de Karthuizerij gesticht werd. Weinige Leuvenaars zullen iets vermoeden van de oudheidkundige betekenis aan die muren verbonden. Zij kuieren in het park zonder eens aan het verleden te denken van de plaats die ze betreden. Die uitgestrekte omheining van muren die een volmaakt vierkant vormen, is datgene wat er nog overblijft van de hoge overdekte gangen of galerijen die een ruim binnenhof — thans een park — omsloten. Aan de buitenkant van de indrukwekkende gangen waren, op enige afstand van elkaar, de kluisen aangebracht van de monniken — want de Karthuizers waren kluisenaars en leefden ieder afzonderlijk in een klein gebouwtje. Tegen het omsloten vierkant van die uitgestrekte binnenhof,

*Op deze foto
is onderaan
een oude verweerde
muur zichtbaar welke
moet vereenzelvigd
worden met
de verdwenen
bijgebouwen.*

met andere woorden, langs de galerijen heen die de omheining vormden, stonden aan de buitenkant, op regelmatige afstand van elkaar, vierentwintig zulke gebouwtjes. Dit is voor de vierentwintig Karthuizers die alhier verbleven in een eigen afzonderlijke kluis. Elke kluis was door een tuintje en een bijgebouwtje van de andere gescheiden. In dit tuintje kon de Karthuiser enkele groenten, planten en bloemen winnen en, ieder voor zich, van de lucht en de natuur genieten. Elke kluis gaf door een deurtje uit op de galerij en langs de galerij kon dan verder ieder Karthuiser de centrale gebouwen en de kerk bereiken. Wie aandachtig toekijkt, zal nog gemakkelijk van die deurtjes welke van de kluis in de galerij uitliepen aantreffen. Ofschoon toegemetseld zijn ze hier en daar nog duidelijk zichtbaar in de muren van het park, namelijk achter het struikgewas tussen de verscheidene staties van de kruisweg. Van de overdekte gangen of galerijen bleven nog al de muren over die aan de buitenkant stonden. Men ziet thans nog de vermergelde kapitelen die de ribben der gewelven ophiielden. Slechts de muur die gelijk loopt met de Sint Franciscusweg, vertoont, in de eerste helft wanneer men ingaat uit de Bankstraat, de bouwtrant van de galerijen, zoals hij er uit zag aan de kant van de binnenhof. Men merkt er nog contre-forts — schoormuurtjes en toegemetselde vensters. Want aan elke zijde van het binnenhof (heden het park) waren over gans hun lengte de galerijen van zulke kleine schoormuren voorzien. En tussen de schoormuren, op een regelmatige afstand van elkaar, waren in de galerijen vensters aangebracht met heerlijke geschilderde ramen. Midden in het binnenhof zodus ongeveer op de plaats waar zich thans het Heilig Hart beeld bevindt, stond een monumentale pomp in blauwe steen. Deze pomp bevindt zich thans in de Tienenstraat. De roodstenen poorten met hoge boog die op de Sint Franciscusweg recht tegenover elkaar staan, evenals die andere poort van dezelfde aard welke op de huidige moestuin uitgeeft zijn niet oud noch oorspronkelijk. Zij werden na 1921 door de paters Capucijnen gebouwd, enigszins naar het model

van een barokpoort (1728) die nog in de groep der centrale gebouwen bewaard bleef.

De centrale gebouwen — het huidige Capucijnenklooster — bevatten het vreemdelingenkwartier — thans de spreekkamers — de keuken, de huidige eetzaal en infirmerie, de kapittelzaal — thans ingericht tot bibliotheek — het kapelletje van de Prior en een dienstdoende sacristie — vlak bij het uitstekend stomp veelhoekige torentje dat vlak tegen de achterkant der verdwenen kerk is aangebouwd.

Als kunstwerken dienen hier vermeld te worden: de kapittelzaal met indrukwekkende zeer in de lengte uitgebouwde gewelven en met sierlijke gothieke vensters; het uiterst kunstig ontworpen gothiek kapelletje van de Prior dat in witte steen kenmerkend op de rest van het gebouw vooruitspringt. Het is te vergelijken met het kapelletje van dezelfde aard dat men kan bewonderen aan de voorkant van het kasteel der Arenbergs te Heverlee-Leuven. Maar dat van de Leuvense Karthuizerij is kenmerkender van lijn, eenvoudiger en monumentaler. Men kan de uitsprong van het kapelletje zien van uit sommige plaatsen van de Capucijnen Voer. De gewelven van dit kapelletje zijn iets enigs. Rekening houdend met de kleine overdekte ruimte, is het misschien wel het enige gebouwtje op de wereld dat zulk een rijke symetrisch getekende overwelling bezit van gothiek en trant. De Amerikaan Whitney Warren, bouwmeester van de universiteitsbibliotheek te Leuven, die zich op vele motieven van de Leuvense Karthuizerij heeft geïnspireerd, nam destijds foto's van deze kapel en heeft, naar men beweert, eenzelfde gebouwtje opgetrokken voor de Kardinaal van Chicago in de Verenigde Staten van Amerika dat voor hem moet dienen als privaat kapel. — —

Het klooster heeft nog andere plaatsen met interessante gewelven. Ook sommige gangen hadden een gothieke overdekking. Men kan er heden ten dage tegen de zijmuren mooie aquarellen bewonderen, geschilderd door pater Ephrem Maria van Kenya en die de merkwaardigste zichten van de centrale gebouwen voorstellen. In het dominerend

Het enig mooi gewelf van de vroegere kapittelzaal, thans ingericht tot bibliotheek.

achthoekig torentje vindt men nog een monumentale wenteltrap die gaat tot in het bovenste gedeelte. Die trap daterend van $\pm$ 1490, is gemaakt van eikenhout. Die eik is hard geworden als staal, zodat hij niet eens meer zou kunnen bewerkt worden.

De Karthuizerij werd gesupprimeerd door een dekreet van Keizer Jozef II, op 25 april 1783. Het jaar daarop verkocht men de schilderijen en de meubelen. Het gebouw is later meermalen gebruikt geweest als kazerne. Door de soldaten werd er mettertijd veel schade berokkend. Vooral noodlottig voor de gebouwen was een ontploffing van verscheidene wagens munitie van het Franse leger in 1793. Tijdens de Franse revolutie ging men over tot het verkopen van de Karthuizerij. In 1806 werd de oude gothieke kerk afgebroken. Deze was gebouwd geweest in 1498-1499. Zij bevatte mooie geschilderde vensterramen. Het prachtige koor met vijfhoekige achterkant daterend van 1530. Een van de vijf vakken — in puin — is nog zichtbaar aan de noordkant van het stomp torentje. Het kerkgestoelte van deze verdwenen kerk is voor meer dan de helft terug te vinden in het koor van de Sint Michielskerk te Leuven. Het andere gedeelte ervan bevond zich te Bertem en werd, met de restauratie van deze Romaanse kerk, omgewerkt tot houtwerk voor de sacristie. Het hoofdaltaar van de oude Karthuizerij-kerk werd overgebracht naar de parochiekerk van Tremelo. Het geheel der overgebleven gebouwen werd door de Staat geklasseerd als monument ~~van derde klas~~. Het oudste gedeelte (1489-1490) is de vleugel die kan gezien worden van op de Capucijnen Voer met de helft van de aanpalende vleugel die men ziet van op de Tervuurse Vest. De andere helft van deze vleugel — dus naar de Tervuurse Poort toe — dateert van wat later. De indrukwekkende hoge alleenstaande en oude verweerde muur, die de huidige moestuin van de rest afscheidt en die van op de Tervuurse Vest zeer duidelijk zichtbaar is, moet vereenzelvigd worden met de buitenmuur van de thans verdwenen bijgebouwen waar de knechten verbleven.

Toen de Capucijnen in 1921 zich op de Karthuizerij kwamen vestigen en de herstellingswerken begonnen, waren de puinen van al die gebouwen bewoond door partikulieren, inzonderheid door hoveniers. Er was ook een zagerij. Alles dreigde stilaan nog groter puin te worden. Thans is dit schilderachtig en kunstig gebouwencomplex, met de oudheidkundige waarden die het bevat van verdere vernieling bewaard belevend, dank zij de grootse restauratie die de Paters Capucijnen er hebben verwezenlijkt. Ook het heerlijke park met zijn stennige en vreedzame aspecten werd met werkelijke kunstsmaak door hen aangelegd. Het is steeds een genoegen langs deze sprekende overblijfselen van ons godsdienstig verleden een wandeling te maken. Dan zult U opmerken dat een Karthuizerij zich heel anders aan ons voordoet dan de overige kloosters. Zo ook verschilde de levenswijze van haar bewoners in sterk opvallende mate van die der andere monniken. Als orde van ook individueel eenzaam levende kloosterlingen, van monniken die voor driekwart kluzenaars zijn, nam de orde der Karthuizers een zeer bijzondere plaats in onder de kloosterstichtingen van het westen. Het overwegend eremitisme ging zelfs zo ver, dat de Karthuizers, althans op gewone dagen, niet het ganse Opus Dei — het koorgebed — der heilige getijden gezamenlijk in het koor verrichtten. Behalve op zondagen en grote feestdagen, zongen zij in de kerk steeds de nachtelijke metten en lauden, 's morgens de conventuele heilige Mis en 's namiddags de vespers. De andere officies zegden zij in het bidhoekje van hun kluis, met al de ceremonies van het koor, en op het teken van de klok, welker geluid aldus op gezette tijden de Karthuizerij veranderde in als het ware één grote kathedraal, waarin ieder cel, als in een kranskapelletje, een plechtig biddende, buigende en knielende monnik officieerde. Op zon- en feestdagen werd het ganse officie in de kerk gezongen en wel volgens de lange monastieke ritus. De completen vormden echter alle dagen zonder uitzondering het intieme avondgebed in de kluis of cel. In de deur van ieder kluis die uitgaat in de galerijen bevond zich een luikje. Daardoor ontving de Karthuizermonnik zijn maaltijden, want alleen op zon- en feestdagen aten de Karthuizers gezamenlijk in de refter. Eremitisme, een sterk ontwikkeld element van individuele eenzaamheid was het meest opvallende van het Karthuizerleven.

N.B. — Deze bijdrage kwam tot stand dank zij de medewerking van Eerwaarde Pater Alcantara Mens, Capucijnpater van het klooster te Leuven, doctor in Geschiedkundige Wetenschappen en Licentiaat in Archeologie en Kunstgeschiedenis, en Weleerwaarde Pater Placide de Cleer, archivaris der Vlaamse Provincie der Paters Capucijnen te Antwerpen, die de bijgaande foto's in bruikleen gaf. Emiel LUYTEN.